

UDK: 656.13.052.8

МОГУЋНОСТ ВРШЊАЧКЕ ЕДУКАЦИЈЕ У БЕЗБЕДНОСТИ САОБРАЋАЈА THE POSSIBILITY OF THE MODEL OF PEER EDUCATION IN ROAD SAFETY

Марко Маџовски¹ и Ђорђе Савић²

Резиме: Имајући у виду да је један од модела унапређења безбедности саобраћаја модел вршњачке едукације, у овом раду дат је литерарни преглед модела вршњачке едукације. Наиме, како у Србији ни на локалном, а ни на националном нивоу не постоји модел вршњачке едукације, спроведено је истраживање модела вршњачке едукације које је обухватило развијене државе света које управљају безбедношћу саобраћаја. У раду је приказано како и на који начин се помоћу ових модела спроводи вршњачка едукација. Циљ овог рада је анализа и сортиран приказ светских модела вршњачке едукације, као и формирање и предлог модела вршњачке едукације, прилагођеног условима на нашем простору, а по узору на светке моделе.

Кључне речи: безбедност саобраћаја, развијене државе, модел, вршњачка едукација.

Abstract: Considering that one of the models of the improvement of the traffic safety is the model of the peer education, the literary overview of the peer education is given in this work. Namely, since in Serbia the model of the peer education does not exist neither at the local nor the national level, the research of the peer education has been done including the developed countries which manage the traffic safety. In the work is shown how and in which way the peer education using these models is applied. The aim of this work is an analysis and a sorted presentation of the world models of the peer education and also the formation and the proposal of the model of the peer education, adapted to the conditions of our area, but modeled on the world models.

Keywords: traffic safety, developed countries, model, peer education.

1. УВОД

На безбедност саобраћаја значајан утицај имају обим и структура знања учесника у саобраћају. Знања треба да почну да се стичу од најранијег детињства. Са образовањем и васпитањем се може кренути још у предшколском узрасту, а затим се наставити и интензивније спроводити у основној и касније још интензивније средњој школи. Посебно је важно код младих у средњошколском узрасту адекватно спроводити едукацију у безбедности саобраћаја с обзиром на чињеницу да је то период када се стичу прве дозволе за управљање возилом и када млади интензивније учествују у саобраћају и као возачи и као путници у возилу. Такође, млади су склони ризичном понашању, више чине саобраћајне прекршаје, возе агресивније, сколни су трагању за узбуђењима, итд. Посебан значај за подизање нивоа знања код свих учесника има едукација, односно образовање. Образовање или едукација је процес промене личности у жељеном правцу усвајањем различитих садржаја у зависности од узраста и потреба појединца. Образовање поред образовних садржаја садржи и васпитне. Образовати неког, значи преносити му знања, која ће имати значај за даљи опстанак у друштву. Знања требају темељно да се стичу, постепено и у сваком узрасту, у вртићу, основној, средњој школи, факултету итд. Међутим, знања се стичу и ван школа и образовних институција, преко система јавног информисања, преко друштва у целини. Посебно важно за безбедност саобраћаја је стицање адекватног знања појединца или друштва, где то за последицу има учвршћивање позитивних и промену негативних ставова и понашања, а без било каквог репресивног или другог утицаја. Едукација у безбедности саобраћаја је један од основних предуслова за достизање вишег нивоа саобраћајне културе и веће безбедности свих учесника у саобраћају. Она представља један од најефикаснијих начина превенције. Циљ образовања у безбедности саобраћаја на путевима може се дефинисати као постизање оптималног коришћења транспортног система са оптималном безбедношћу свих учесника у саобраћају (OECD, 1986). Оно што је

¹Студент Саобраћајног факултета, Војводе Степе 305, Београд, Србија, mmgarrkoo92@hotmail.com

²Студент Саобраћајног факултета, Војводе Степе 305, Београд, Србија, savic.djordje92@yahoo.com

изузетно важно је да се едукацијом допре до сваког слоја друштва. За једну детаљну и квалитетну едукацију младих потребно је доћи до њихових школа и места окупљања, што је изузетно тешко организовањем трибина, предавања и слично. Поред тога то су изузетно ретки догађаји и по правилу њихов утицај временом јако брзо слаби. Вршњачка едукација у безбедности саобраћаја је један од видова едукације којим се директно допире до младих, млади су носиоци едукације па је преносе даље и ван школа. Свакодневно су у размени информација и могућности да се веома често организује едукација, изузетно је велико прихватање информација од стране младих јер се едукација спроводи међу вршњацима итд. Имајући то у виду, квалитетном вршњачком едукацијом у безбедности саобраћаја се на један врло ефикасан начин едукују млади, прихватање знања и ставова је изузетно велико (због самог односа међу вршњацима) и ефекат је далеко већи због самог присуства сталног преношења информација, а што је и један од циљева вршњачке едукације.

2. ПОЈАМ ВРШЊАЧКЕ ЕДУКАЦИЈЕ

Постоји много различитих дефиниција вршњачке едукације. Једноставно речено, вршњачка едукација је преношење информација од стране младих другима сличног узраста. То није нови приступ и постоје знатне варијације у дефиницијама у зависности од начинама када се користи, нпр.: услед једнократне сесије, презентације, конференције итд. Приступ вршњачке едукације се може усвојити за много различитих области. Рани облик вршњачке едукације је "Монитор" систем развијен у Викторијанским школама у којима старији ученици уче писменост и рачунање групе млађих ученика. Може се рећи да се из тог облика касније развила вршњачка едукација. Прво се развила за потребе едукације у области здравства. Ово је потпуно јасна чињеница с обзиром да је здравље изузетно битно код сваког појединца, па је самим тим и његова заинтересованост за ову област већа. С тим у вези, у основним, а изузетно средњим школама, вршњачка едукација се јавила као самостална иницијатива да се ученици едукују на тему алкохола, дроге, пушења, полних болести итд. Интеракција између вршњака је везана за успешно учење јер млади развијају своје способности кроз размену својих мисли и идеја, и уче да праве компромис са другим младим људима односно вршњацима. Због саме чињенице да су то вршњаци који су у истом добу као и остали ученици, самим тим се сусрећу са истим или сличним проблемима, под истим су утицајима и притисцима самог друштва и јавности, вршњачка едукација је позитивно прихваћена. Са добијањем на значају, вршњачка едукација је у многим школама света ушла у званичан наставни план и програм школства или план и програм појединачних школа. Временом се дошло на идеју да вршњачка едукација може бити погодна и за едукацију и у другим областима, нарочито областима које су ризичне за друштво и изузетно ризичне за младе. Таква област је безбедност саобраћаја. Само чињеница да у саобраћајним незгодама, у Србији, 50% свих погинулих чине млади од 19 до 25 година, говори о овом проблему. Слична је ситуација и у свету, чак доња граница иде и ниже јер се раније стиче одређена врста возачке дозволе. Самим тим, безбедност саобраћаја је идеална област која треба бити преношена путем вршњачке едукације. Модели вршњачке едукације који су се развили до данас не могу се прецизно издвојити. Класификација би се могла извршити према областима у којима се вршњачка едукација спроводи. Велики је број таквих области, а то су углавном: алкохол, дрога, пушење, злостављање, полне болести, безбедност саобраћаја. Као што се може видети, области су претежно везане за здравље, мада се последњих година издвајају и друге, као што је безбедност саобраћаја. Иако су модели по областима које покрива вршњачка едукација различите, поједини сегменти модела су слични односно имају исти циљ. Мисли се на сегменте као што су избор вршњачког едукатора (како се спроводи, какве особине и способности мора имати особа итд.), обука вршњачког едукатора, евалуација вршњачке едукације и слично.

У овом раду ће из претходно наведених разлога бити представљен модел вршњачке едукације који се тиче безбедности саобраћаја, али ће се за поједине сегменте предложеног модела узети у обзир и сегменти модела који се тичу других области, због истих циљева сегмената, а у односу на значај самих сегмената.

3. ЛИТЕРАРНИ ПРЕГЛЕД

3.1. Вршњачка едукација у безбедности саобраћаја у средњим школама у Шкотској

Истраживачки Тим за Транспорт и Планирање, у име Безбедности саобраћаја Шкотске (РСС) (некадашња Шкотска Кампања за Безбедност у Саобраћају) овластио је East House Research да истражи примену вршњачке едукације у образовању о безбедности у саобраћају (ОБС) у шкотским средњим школама. РСС је основан 1985. Финансиран од стране Владе Шкотске, његов је задатак да развија и координира иницијативе и кампање о безбедности у саобраћају (БС) широм Шкотске. Шкотска влада је ангажовала East House Research да предузме истраживање и испита изводљивост коришћења вршњачке едукације у образовању о безбедности у саобраћају (ОБС) у средњим школама у Шкотској. Коришћен је опсег методологија сачињених од структурираних интервјуа (са особљем за безбедност у саобраћају, наставницима, ученицима, специјалистима за вршњачко образовање и осталим образовним особљем), студија случаја у четири школе и прегледа литературе. Идентификован је и опсег предуслова за успешне програме вршњачке едукације. Процене планова вршњачке едукације указују да највише користи од таквих програма имају едукатори. Примећено је да се као резултат учешћа код едукатора увећава знање и самопоуздање. Стручњаци не виде разлог ни препреке у имплементацији вршњачке едукације у безбедности саобраћаја.

3.2. Вршњачка едукација: Од доказа до праксе; Пример алкохола и дрога

У овом раду аутори Joanne McDonald, Ann M Roche, Mitch Durbridge, Natalie Skinner као и National Centre for Education and Training on Addiction (NCETA) су се бавили проблемом и утицајем алкохола и дрога са здравственог аспекта, као и значајем вршњачке едукације у образовању о алкохолу и дрогама. Иако се рад тиче алкохола и дрога са здравственог аспекта, у раду је детаљно размотрен приступ вршњачке едукације. Циљ овог рада је да пружи свеобухватан преглед вршњачке едукације. Рад представља и појашњава значење вршњачке едукације, разлоге за коришћење вршњачке едукације, теорије промене понашања које се односе на вршњачке едукације, и смернице за развој иницијатива вршњачке едукације. Постоје докази који указују да је вршњачка едукација ефикасна стратегија за подршку и промену понашања у проблематичним АОД питањима међу младим људима. Овај документ разматра у којој мери вршњачка едукација нуди одрживу алтернативу или комплементарну стратегију за решавање проблематичног АОД коришћење међу младима. Рад је подељен на следеће делове:

- Део А: Увод
- Део Б: Разумевање вршњачке едукације
- Део Ц: Смернице за спровођење иницијативе вршњачке едукације
- Део Д: Смер за будућност

Делови Б и Ц чине главни део рада. Део Б испитује кључна концептуална, емпиријска и теоријска питања везана за вршњачке едукације. Део Ц пружа свеобухватне смернице за планирање, реализацију и евалуацију иницијативе вршњачке едукације. Будући правци за вршњачке едукације представљени су у делу Д.

3.3. Смернице базиране на доказима за вршњачку едукацију младих

У овом раду говори се о унапређењу здравља младих у узрасту од 10 до 24 година, преко имплементације вршњачке едукације у унапређењу здравља младих. Рад је омогућен захваљујући несебичној подршци америчког народа преко Америчке агенције за међународни развој (USAID). Садржај је одговорност FHI и не одражава ставове USAID -а или Владе Сједињених Америчких Држава. Финансијску помоћ пружили су USAID под условима споразума о сарадњи бр GHO -а-00-09-00016-00, о превентивним технологијама споразума (PTA) и бр. GPO-A-00-05-00022-00 који је Пројекат технологије истраживања контрацепције и репродуктивног здравља (CRTU). FHI је део Међуагенцијске Радне групе младих (IYWG), финансиран од стране USAID -а, да обезбеди глобално техничко руководство, да унапреди репродуктивно здравље и HIV/AIDS исхода младих узраста од 10 до 24 година у земљама у развоју. Структура овог рада је:

- Увод
- Преглед вршњачке едукације

- Смернице:
- Подсетник и алати планирања акција
- Прилози

У уводном делу рада описује се вршњачке едукација, и то да добро дизајнирани и добро имплементирани програми могу побољшати здравље младих људи у вези знања, ставова, вештина и њихов приступ здравственим услугама. Међутим, квалитет вршњачке едукације варира страховито (Адамцхак 2006, Свенсон ет ал., 2008). Тешкоће у запошљавању и задржавању вршњачких едукатора, недостатак подршке заједнице, као и сиромашна обука и надзор вршњачких едукатора може негативно утицати на програм. Смернице базиране на доказима за вршњачку едукацију младих се користе за превазилажење ових и других изазова. Читаоци могу да прате смернице за развој нових, квалитетних програма вршњачке едукације за младе узраста од 10 до 24 година, или да побољшају постојеће програме. Иако се ова публикација фокусира на вршњаче које раде са младима да побољшају своје сексуално и репродуктивно здравље, те смернице се могу применити квалитетно и шире на друге врсте програма вршњачке едукације.

3.4. Водич за развој програма вршњачке едукације

Овај рад издат је од стране Секретаријата Пацифичких заједница Сува, Фиџи 2009 године. Рад је написан да помогне план, развој и евалуацију пројеката ефикасне вршњачке едукације у погледу здравствених области. Такође се може користити за јачање постојећих пројеката. Многи здравствени радници и заједнице широм региона Пацифичких острва осмишљају и спроводе пројекте вршњачке едукације усмерене на одређену циљну групу. Без обзира који се приступ пројекта вршњачке едукације користи, овај водич ће помоћи да се повећа утицај програмирања и управљања пројектом. Општи исход је подршка и позитивна промена понашања циљне групе. Овај водич је развијен од основу потреба на националном и регионалном нивоу. Ове потребе су идентификоване из различитих извора, укључујући средњерођни преглед Регионалне стратегије Пацифика за HIV, разни годишњи извјештаји, мониторинг и евалуација пројекта, и повратна информација од стране Регионалне вршњачке едукације одржане у Сува, Фиџи.

4. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА И ПРЕДЛОГ МОДЕЛА

Имајући у виду све претходно изнесено, вршњачка едукација је ефикаснији вид едукације у поређењу са едукацијом од стране наставника, професора, службених лица и других. Такође, вршњачком едукацијом се допире да свих младих и њен ефекат дужи траје због саме чињенице да су млади стално заједно и имају иста места окупљања, итд.

Вршњачку едукацију би требало увести у званичан наставни план и програм. Цео програм би требао бити осмишљен од стране стручњака у безбедности саобраћаја, саобраћајних психолога и других који могу бити од значаја у изради пројекта. Вршњачка едукација се може спровести и као пројекат у одабраним колама, општинама и сл., али су њени ефекти у том случају свакако мањи. У случају спровођења вршњачке едукације као пројекта, требало би је осмислити на начин да спроводи континуирано и дужи временски период, како ефекти не би били тренутни.

Модел вршњачке едукације у безбедности саобраћаја (модел ВЕБС) чине:

- Основни појмови
- Планирање и стратегија вршњачке едукације
- Едукација директора школе и наставника о безбедности саобраћаја
- Едукација родитеља ученика о безбедности саобраћаја
- Селекција ученика и избор за вршњачке едукаторе
- Обука изабраних ученика за вршњачке едукаторе
- Ангажовање вршњачких едукатора
- Подршка пројекта вршњачке едукације и вршњачких едукатора
- Мониторинг (праћење) и управљање
- Евалуација и извештавање
- Трошкови

Основни појмови се тичу разјашњења термина вршњачке едукације. У овом делу ће се појаснити све везано за термине:

- Вршњачка едукација
- Вршњак
- Вршњачки едукатор

Општа дефиниција: Вршњачка едукација је преношење информација од стране младих другима сличног узраста.

Дефиниција вршњачке едукације у безбедности саобраћаја: Представља едукацију младих о безбедности саобраћаја од стране једне или више особа истог или сличног узраста који су одабрани и обучени да врше едукацију, са циљем преношења адекватног знања, јачања позитивних и промене негативних ставова и понашања у безбедности саобраћаја.

Општа дефиниција вршњака: Вршњак је било која млада особа сличног узраста односно година.

Дефиниција вршњаког едукатора: Вршњачки едукатор представља младу особу која поседује одређене карактерне предиспозиције потребне за едукатора, која је одабрана и обучена за едукатора и која едукује своје вршњаке о одређеној теми (области).

Дефиниција вршњаког едукатора у безбедности саобраћаја: Представља особу која поседује одређене карактерне предиспозиције потребне за едукатора, која је одабрана и обучена за едукатора и која едукује своје вршњаке о безбедности саобраћаја.

Може се рећи да је планирање и стратегија вршњачке едукације један од најважнијих предуслова квалитетне и успешне вршњачке едукације. У овом делу се врши планирање вршњачке едукације и израђује стратегија вршњачке едукације. Значај овог дела огледа се у:

- Планирању потребног времена реализације комплетне вршњачке едукације као и сваког сегмента појединачно – овде се дефинише колико ће требати времена за реализацију комплетне вршњачке едукације. Такође, дефинише се колико ће бити потребно времена за реализацију појединачних сегмената вршњачке едукације као што је сама израда стратегије, едукација директора, наставника, родитеља, селекција и избор вршњачких едукатора, обука вршњачких едукатора, време потребно за њихово ангажовање и ангажовање осталих субјекта укључених у вршњачку едукацију, остављање времена за подршку, време потребно за евалуацију на крају пројекта као и у после свих извршених едукација, евалуација током селекције, обуке итд.
- Планирању простора и опреме за реализацију пројекта вршњачке едукације – Овде се мисли на простор где ће се вршити селекција и обука вршњачких едукатора, њихов простор за рад ако буде потребе итд.
- Планирање саме селекције и обуке вршњачких едукатора – То подразумева како и на који начин ће се вршити селекција и обука, ко ће вршити селекцију и обуку итд.
- Планирање ангажовања вршњачких едукатора – Процењивање могућности младих и дефинисање њиховог ангажовања у смислу да ли ће само вршити едукацију или ће бити укључени у још неке додатне делове пројекта као што је: израда презентација, осмишљавање пропратних материјала, израда и спровођење евалуације итд. Иако на почетку буде дефинисано ангажовање, оно се касније свакако може мењати у смислу повећања или смањења ангажовања вршњачких едукатора по оцени стручњака који раде и воде пројекат.
- Планирању мониторинга током пројекта вршњачке едукације – Дефинисање ко ће бити задужен за праћење целокупног рада, развоја и реализације пројекта, дефинисање начина таквог праћења итд.
- Планирању евалуације – Дефинисање ко ће бити задужен за евалуацију целокупног рада, развоја и реализације пројекта, дефинисање начина такве евалуације итд.
- Планирању трошкова – На почетку се требају предвидети сви могући трошкови пројекта вршњачке едукације, као и остављање простора за додатне трошкове или увећање превиђених трошкова због могућих накнадних трошкова.

Пре него што се опште крене са пројектом, треба комуницирати са директором школе о спровођењу пројекта вршњачке едукације у конкретној школи. Одобравања реализације пројекта вршњачке едукације је од кључног значаја за даљу реализацију. Ако нема одобрења и подршке директора, скоро

је бесмислено било шта покушавати у таквој школи јер ће се увек наилазити на препреке у било ком делу реализације. Са одобрењем и подршком и директор и наставници биће спремни за даљу сарадњу без које је немогуће било шта постићи.

Када је одобрење и подршка добијена, потребно спровести једну кратку едукацију директора и наставника о безбедности саобраћаја. Едукација би се огледала у представљању самог проблема безбедности саобраћаја односно колики је то глобални проблем, колико људи настрада у саобраћајним незгодама од тога колико њих чине млади, колики су трошкови саобраћајних незгода, као и значај и последице кључних фактора ризика у безбедности саобраћаја (алкохол, брзина, сигурносни појас, црвено светло, двочкаши и млади). Циљ ове едукације је да се и директор и наставници упознају са проблемима у безбедности саобраћаја и схвате последице небездног понашања у саобраћају односно последице саобраћајних незгода, схвате колико то кошта њихове породице, локалну заједницу и целу државу. Такође, на крају ће бити и речи о самој вршњачкој едукацији, њеном значају и самом пројекту. Када се то постигне директор и наставници ће имати у виду зашто треба подржати пројекат вршњачке едукације као и вероватно већу вољу жељу за рад и сарадњу. Наравно, у случају сарадње на почетку и прихватању едукације, потребно је осмислити и израдити квалитену и адекватну презентацију. Такође, било би пожељно да се припреме и нека признања за похађање овакве едукације, као нека врста сатисфакције самог директора и наставника и њиховог даљег подстицаја на рад.

Можда на први поглед делује као непотребан сегмент пројекта вршњачке едукације, али је едукација родитеља од изузетног значаја. Када се добила подршка директора и наставника, много је лакше добити и подршку родитеља као и њихову спремност на похађање кратке едукације. Едукација родитеља ученика је важна из два разлога: први је да би се њих едуковали о значају и проблемима безбедности саобраћаја, као што је то учињено са директором и наставницима. Док је други разлог значајан у наредном делу пројекта, а то је селекција ученика и избор за вршњачке едукаторе. Када су се родитељи упознали и схватили проблеме безбедности саобраћаја односно броја и последица саобраћајних незгода, биће далеко спремнији да прихвате спровођење вршњачке едукације, а још важније подржавање и охрабривање своје деце да постану вршњачки едукатори. Наиме, ако родитељи не схвате значај безбедности саобраћаја и саме вршњачке едукације, они ће лако утицати на њихову децу да одустану од избора за вршњачке едукаторе, а то је ученицима јако важна подршка. Поред дела који ће бити презентован родитељима о самој вршњачкој едукацији и самом пројекту, додатно ће бити наглашен део о селекцији и избору за вршњачког едукатора, обуци и њиховом даљем ангажовању, са посебним освртом на погодности које ће имати ученици од вршњачке едукације (што ће касније у раду бити појашњено), како би родитељи имали увид у део који се тиче њихове деце односно ученика. Такође, као и за директоре и наставнике, и родитељима би било адекватно поделити признања за похађање овакве едукације, као нека врста сатисфакције родитеља и њиховог даљег подстицаја на подршку деце односно ученика.

Пре него што се крене са селекцијом ученика, треба у школи ученицима одржати предавање о пројекту вршњачке едукације, о селекцији и избору за вршњачког едукатора, као и о даљим активностима пројекта. Обавезно треба нагласити ученицима које су погодности од обуке за вршњачког едукатора и даљег рада и онагажовања. Након тога оставити неколико дана да ученици размисле и одлуче да ли ће се ријавити за вршњачке едукаторе. Када се буду пријавили ученици, приступа се њиховој селекцији. У поступак селекције је, поред саобраћајних стручњака, веома пожељно укључити и саобраћајне или опште психологе, наставнике и родитеље. Мора се водити рачуна код селекције од стране наставника и родитеља о њиховој субјективности. Наиме, наставник може бити субјективан у погледу неког од ђака или ако има своје одељење и разредни старешина је у погледу броја ђака из тог одељења, док су родитељи субјективни, разуме се, у погледу своје деце. Ипак предност код наставника и родитеља је што они најбоље познају своје ученике и своју децу, њихова знања, вештине и способности. Пре почетка селекције треба израдити критеријуме и методе селекције младих за вршњачких едукатора. Тако би сви који су укључени у процес селекције могли да лакше обаве селекцију и како би се што више смањила субјективност при селекцији. Када говоримо о селекцији вршњачких едукатора, нема свака млада особа неопходне способности и вештине да буде добар вршњачки едукатор. Од свих ученика треба одабрати оне који највише одговарају критеријумима избора.

Квалитети и критеријуми доброг вршњачког едукатора су:

- Комуникационе и међуљудске вештине (поштовање за друге особе и њихове ставове, способност да дају и примају конструктивне повратне информације, степен самопоуздања и самосвести, способност рада у тиму, способност за рад са групама и у групи, ...)
- Осећај посвећености и одговорности (радан, марљив, доследан, одлучан да ствари функционишу, ...)
- Креативно размишљање и отвореност за идеје
- Техничке способности (рад на рачунару, рад са одређеним програмима, ...)
- Интересовање за тему и пројекат
- Искуство на семинарима, сесијама, групним дискусијама, ...

Иако неки ученик не одговара баш свим критеријумима или је по неким критеријумима слабији од осталих ученика који су предвиђени да буду изабрани (али није драстично лош), а има јаку мотивацију и жељу да буде вршњачки едукатор, треба му пружити шансу да се види како ће се показати на обуци (јер обуком може да сустигне или премаши остале изабране ученике). Такође је јако значајно ако је неки од ученика већ ангажован у неким едукацијама, има искуства у презентовању, писао радове за неке стручне и/или научне скупове, нарочите из области безбедности саобраћаја или њој блиске, итд.

При селекцији и избору треба водити рачуна да се бирају ученици оба пола подједнако ако је то могуће. Такође, требало би тежити да из сваког одељења буди изабрани ученици, бар двоје њих и по могућству супротних полова. Ово је важно да из више разлога. Први разлог је да око се из неког одељења не изабере ученици то одељење ће вероватно да буде мање мотивисано за едукацију. Други разлог је да их буде двоје како би имали већи кредибилитет и како би се међусобно подржали и помагали, како њихов кредибилитет у одељењу не би опао. Трећи разлог што требају бити супротних полова односно да вршњачких едукатора буде приближно подједнако по половима је што је тако појачан кредибилитет и нису запостављени ни једни од полова.

Место вршења селекције ученика је изузетно важно. Важно је да ли ће то бити њихова школа или неко друго место као на пример Саобраћајни факултет. Селекцијом у школи ће ученици свакако бити опуштенији, док ће у другим просторијама можда бити уплашенији и показати се лошије него што заправо јесу. Мада можда неке ученике и подстакне друга просторија да се додатно докажу. Ово питање треба додатно размотрити на конкретној селекцији.

Обука вршњачких едукатора је јако важна јер овде сви ученици морају стећи и учврстити сва потребна знања, вештине и способности за вршњачког едукатора. Како би се то постигло мора се осмислити квалитетан, адекватан и свеобухватан програм обуке ученика. Обуку требају осмислити саобраћајни стручњаци уз помоћ осталих стручњака из области које планирају да покрију, као на пример саобраћајни психолог и други. Обука би требало да обухвати:

- Комисију која ће спроводити обуку ученика – ту се мора нагласити да у комисији мора бити саобраћајних стручњака и по потреби остало особље
- Обука у погледу саме области безбедности саобраћаја: израда презентација и којом ће бити едуковани ученици везане за безбедност саобраћаја, израда материјала из којих ће се обучавати и учити о безбедности саобраћаја,
- Обука за рад са младима: израда презентација и којом ће бити едуковани ученици везана за комуникационе међуљудске вештине, техничке способности итд., израда материјала из којих ће се обучавати и учити о комуникационим међуљудским вештинама, техничким способностима итд.
- Практичне вежбе – које ће се одржавати после одржаних часова у зависности кад је то потребно, али на крају мора се одржати бар једна где ће се обучени ученик стављати у улогу вршњачког едукатора како би показао стечена знања, вештине и способности
- Распоред часова и дана обуке са дефинисаним редоследом области које ће се спроводити на обуци: на почетку би требало говорити о значају и проблемима безбедности саобраћаја, након тога о комуникационим и међуљудским вештинама, и на крају о техничким способностима

Обука треба да буде осмишљена, израђена, презентована и спроведена на начин прилагођен узрасту ученика средњих школа. То подразумева колико ће бити одражано часова обуке дневно, недељно и којим данима у недељи, садржај презентације, материјали из којих ће бити обучавани ученици итд. Обуку треба вршити у просторијама ван школе, на пример на Саобраћајном факултету, и то не превише великим или не превише малим за број ученика који ће се обучавати. Обуку треба похађати не више од 10 ученика у групи. Ово је јако важан детаљ како неби било превише ученика у групи, где се не би могло

адекватно радити, или премало, где ће се додатно успорити реализација обуке. Обуком сами ученици знатно унапређују: знање, вештине, способности, самопоуздање, самопоштовање, појачан осећај сопствене ефикасности, искуство, развој контаката, примењеност у пословном окружењу. Било би адекватно на крају обуке ученицима доделити признања за вршњачке едукаторе као вид њихове сатисфакције и подстрека на даљи рад и труд.

Након обуке ученика за вршњачке едукаторе, када стекну адекватна знања, вештине и способности, вршњачки едукатори се могу укључити у пројекат и ангажовати око активности које следе. Ту се подразумева:

- Ангажовање вршњачких едукатора на делу где треба осмислити, припремити, израдити и прилагодити презентације, материјале и евалуацију нивоу ученика односно средњошколаца
- Ангажовање на одржавању и унапређењу сајта вршњачке едукације (који ће већ бити осмишљен и направљен)
- Подела области из безбедности саобраћаја вршњачким едукаторима да истражују и сами припреме материјал из те области (ово се може радити и у мањим групама од 2 до 4 вршњачких едукатора)
- Ангажовање на мониторингу и управљању (укључивање и процес праћења и управљања пројектом у делу који је њима достижан)
- Ангажовање вршњачких едукатора на евалуацији (где ће они спроводити евалуацију и обрађивати податке у делу који је њима достижан.
- Ангажовање на писању комплетног извештаја који ће подносити саобраћајним стручњацима

Пре почетка ангажовања добро је изабрати једног или више вођа вршњачких едукатора. Вођа вршњачких едукатора ће бити особа која ће имати одговорност и задужења за рад осталих едукатора, особа која ће бити у сталном контакту са саобраћајним стручњацима, која ће кад добије упутства за рад даље то прослеђивати осталим едукаторима итд. Вршњачки едукатори ће припремати презентације за ученике средњих школа, дизајнирати материјале који ће пратити пројекат и који ће се делити ученицима у школама. Такође, сами ће креирати евалуације, спроводити их у школама и касније обрађивати и писати извештаје које ће подносити саобраћајним стручњацима. На већ постојећем сајту ће бити нагажовани да га унапређују и стално качити актуелности из области безбедности саобраћаја, активности током пројекта, привући све младе да комуницирају на сајту (коментаришу, постављају питања, дају одговоре, итд.)

Подршка је изузетно важна у сваком погледу. Без подршке се не може ни кренути у пројекат. Подршка самог пројекта вршњачке едукације од стране политике, полиције, образовања, здравства итд. је свакако потребна и без ње је уопште незамисливо покушавати било шта покренути и имплементирати. У погледу подршке самих едукатора, перманентно треба пратити њихов рад, бити отворен за њихова питања, помоћи при појави одређених проблема, константно одржавати комуникацију, итд. Било би пожељно осмислити сајт на коме ће стручњаци, едукатори и сами ученици моћи да коментаришу, дају предлоге, и друго.

Мониторинг вршњачке едукације своди се на перманентно праћење целокупног пројекта и самог рада вршњачких едукатора, док се управљање односи на координацију самог пројекта, начина његовог спровођења, као и управљање самим током едукације и рада едукатора. У овом делу треба осмислити период на који ће едукатори долазити и просторије где је вршена обука на освежавање знања, као и допуњавање новим и актуелним знањима о проблемима из области безбедности саобраћаја. Једним делом мониторинга и управљања моћи ће се бавити и сами едукатори, где ће се то сводити на ствари које у њиховом домену (вођа едукатора прати ради осталих и управља даљим током реализације пројекта који се односи на обавезе едукатора).

Подједнако важна ће бити и евалуација сваког дела посебно и вршњачке едукације у целини. Евалуација је прикупљање информација за процену утицаја нечега. Ово је од изузетног значаја за саму едукацију и пројекат, како би се пратило постојеће стање, измерили постигнути ефекти, вршило поређење у времену постојећег и достигнутог стања, могли уочити недостаци и вршиле корекције на време односно у кораку са током едукације. Евалуацију треба спровести укључујући све субјекте пројекта и у сваком сегменту посебно (едукација директора, наставника, родитеља, селекција ученика, обука ученика, ангажовање едукатора, подршка, мониторинг и управљање, евалуација и трошкови), и то: саобраћајне стручњаке, вршњачке едукаторе, наставнике, родитеље, ученике, остале субјекте. Део евалуације, као што је

претходно описано, спроводиће вршњачки едукатори. Њихов задатак ће бити да осмисле саме евалуације, поделе их и покупе кад је то потребно, обраде, направе ивештаје резулута, пореде резултате и каче их на сајт. Циљеви евалуације:

- за процену ефикасности и ефективности
- да усаврше и побољшају иницијативу
- да одлуче да ли да се настави или понови иницијатива
- да информише будуће иницијативе и доприносе бази доказа вршњачке едукације
- да оправда иницијативу и набавку, као и даље финансирање или подршку

На крају, све треба свести у навчаном облику. Требају се обрачунати свеобухватно трошкови пројекта вршњачке едукације, као и накнаде за све који су учествовали на пројекту. У погледу накнада за вршњачке едукације постоји позитивна и негативна страна накнада. Позитивно је да се побољшава задржавање вршњачког едукатора, појачава посвећеност и мотивација вршњачких едукатора, повећава кредибилитет вршњачких едукатора (јер се плаћање може се посматрати као одраз њихове вредности и стручности). Негативно: може се направити јаз и дистанца између вршњачких едукатора и циљне групе, вршњачки едукатори могу бити мотивисани због финансијске добити, а не жељом да помогну и образују своје вршњаке, циљна група може да буде скептична мотивима вршњачких едукатора. Сходно томе, могу се предложити два модела у погледу накнада за вршњачке едукаторе:

- Волонтерски – како сам назив каже базиран на волонтерској основи. У овом моделу вршњачки едукатори волонтирају на пројекту, а њихова достигнућа огледају се у личној сатисфакцији, унапређењу постојећих и стицању нових знања, вештина и ставова, промени понашања, итд.
- Пословни (са накнадом) – који се огледа у виду постојећих новчаних накнада за вршњачке едукаторе.

Имајући у виду да Србија па и ни једна локална заједница немају званичан програм вршњачке едукације у безбедности саобраћаја, као и све до сад представљено у раду, може се рећи да ће доношење званичног модела вршњачке едукације значајно унапредити образовни систем младих и самим тим унапредити безбедност саобраћаја, као и да се што пре треба кренути са имплементацијом датог модела вршњачке едукације у безбедности саобраћаја.

5. ЛИТЕРАТУРА

- [1]. Buday A. (2013). Road safety education of pupils with Communicators
- [2]. Department of Health (2002). Teenage Pregnancy Unit, Involving young people in peer education: A guide to establishing sex and relationships peer education projects
- [3]. Dragutinović N., Twisk D. (2006). The effectiveness of road safety education
- [4]. Lammi A. (2014). Traffic education and information campaigns in Finland
- [5]. Lipovac K. (2008). Bezbednost saobraćaja, Beograd
- [6]. McDonald J., Roche A., Durbridge M., Skinner N., (2003). Peer Education: From Evidence to Practice An alcohol and other drugs primer
- [7]. Pringle S., Sudlow D. (2005). Peer road education in Scottish secondary schools
- [8]. Interagency Youth Working Group, FHI (2010). Evidence-Based Guidelines for Youth Peer Education
- [9]. Secretariat of the Pacific Community Suva, Fiji (2009). A Guide to Develop a Peer Education Programme
- [10]. <http://www.abs.gov.rs/edukacija-sektor-za-prevenciju-i-lokalne-samouprave>, 27.07.2015.